BOSHLANG‘ICH SINF O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O‘QUVCHILAR LUG‘ATINI BOYITISHNING METODIK ASOSLARI

Ismoilova Surmaxon Amonovna,
“University of economics and pedagogy NOTM”
Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi dotsenti

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilar lug‘at boyligini oshirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Unda o‘qish savodxonligi va lug‘at boyligi o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik, o‘quvchilarning matn mazmunini anglashi, asosiy fikrni ajratishi, xulosa chiqarishi hamda o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda ifodalashida leksik zaxiraning ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy-tahliliy metod, pedagogik kuzatish, suhbat, diagnostik topshiriqlar, o‘quvchilarning og‘zaki va yozma ishlarini tahlil qilish hamda metodik modellashtirish usullaridan foydalanilgan. Yangi so‘zlarni matn kontekstida anglash, ma’nosini aniqlashtirish, nutqda qo‘llash, mustahkamlash va ijodiy faoliyatda foydalanishga asoslangan bosqichli metodik model taklif etilgan. Mazkur model “anglash – aniqlashtirish – qo‘llash – mustahkamlash – ijodiy foydalanish” bosqichlarini qamrab olib, yangi leksik birliklarni passiv lug‘atdan faol lug‘at tarkibiga o‘tkazishga xizmat qiladi. Shuningdek, o‘quvchilar lug‘at boyligini semantik, kontekstual, kommunikativ va ijodiy mezonlar asosida baholash imkoniyatlari asoslangan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun o‘qish savodxonligi darslarida lug‘at ustida ishlashni samarali tashkil etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta’lim, o‘qish savodxonligi, lug‘at boyligi, leksik kompetensiya, matn, kontekst, nutq, yangi so‘z, metod, o‘quvchi, faol lug‘at.*

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБОГАЩЕНИЯ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

В статье освещены теоретические и методические основы обогащения словарного запаса учащихся на уроках читательской грамотности в начальных классах. В ней анализируется неразрывная связь между читательской грамотностью и словарным запасом, а также значение лексического запаса в понимании учащимися содержания текста, выделении основной мысли, формулировании выводов и выражении своих мыслей в устной и письменной форме. В исследовании использованы анализ научно-педагогической литературы, сравнительно-аналитический метод, педагогическое наблюдение, беседа, диагностические задания, анализ устных и письменных работ учащихся, а также методы методического моделирования. Предложена поэтапная методическая модель, основанная на понимании новых слов в контексте текста, уточнении их значения, применении в речи, закреплении и использовании в творческой деятельности. Данная модель охватывает этапы “понимание – уточнение – применение – закрепление – творческое использование” и служит для перевода новых лексических единиц из пассивного словаря в активный. Также обоснованы возможности оценки словарного запаса учащихся на основе семантических, контекстуальных, коммуникативных и творческих критериев. Результаты исследования позволяют разработать для учителей начальных классов практические рекомендации по эффективной организации словарной работы на уроках читательской грамотности.

Ключевые слова: *начальное образование, читательская грамотность, словарный запас, лексическая компетенция, текст, контекст, речь, новое слово, метод, ученик, активный словарь.*

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR ENRICHING STUDENTS' VOCABULARY IN PRIMARY SCHOOL READING LITERACY LESS

The article highlights the theoretical and methodological foundations for enhancing students' vocabulary in primary school reading literacy classes. It analyzes the inseparable connection between reading literacy and vocabulary, as well as the importance of lexical resources in helping students understand text content, distinguish the main idea, draw conclusions, and express their thoughts in oral and written forms. The study utilized methods such as the analysis of scientific and pedagogical literature, comparative-analytical methods, pedagogical observation, interviews, diagnostic tasks, the analysis of students' oral and written work, and methodological modeling. A step-by-step methodological model is

proposed, based on understanding new words in the context of the text, clarifying their meaning, using them in speech, reinforcing them, and applying them in creative activities. This model covers the stages of “understanding – clarification – application – reinforcement – creative use” and serves to transfer new lexical units from passive vocabulary to active vocabulary. The possibilities of evaluating students' vocabulary based on semantic, contextual, communicative, and creative criteria are also substantiated. The results of the study make it possible to develop practical recommendations for primary school teachers on effectively organizing vocabulary work in reading literacy classes.

Keywords: *primary education, reading literacy, vocabulary, lexical competence, text, context, speech, new word, method, student, active vocabulary.*

Kirish. Boshlang‘ich ta’limda o‘qish savodxonligini shakllantirish zamonaviy ta’limning muhim vazifalaridan biridir. O‘qish savodxonligi faqat harflarni tanish, so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilish yoki matnni ravon o‘qish bilan chegaralanmaydi. U o‘quvchining o‘qilgan matn mazmunini anglash, axborotni izlash va tahlil qilish, asosiy fikrni aniqlash, xulosa chiqarish hamda o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda ifodalash qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Zamonaviy tadqiqotlarda boshlang‘ich savodxonlik fonematik bilim, lug‘at boyligi, matnni tushunish va ijtimoiy-kognitiv omillarning o‘zaro ta’siri asosida shakllanishi qayd etiladi [1].

O‘qish jarayonining mazmunli va samarali kechishi o‘quvchining yetarli lug‘at zaxirasiga ega bo‘lishini talab qiladi. Matnda uchragan so‘zlarning ma’nosi o‘quvchiga noma’lum yoki noaniq bo‘lsa, u alohida gaplarni o‘qishi mumkin, biroq matnning umumiy mazmunini anglash, qahramonlarning xatti-harakatlarini izohlash, muallif fikrini aniqlash yoki matndan xulosa chiqarishda qiyinchilikka duch keladi.

Shu nuqtayi nazardan, o‘qish savodxonligi darslarida lug‘at ustida ishlashni ikkilamchi yoki yordamchi faoliyat sifatida emas, balki matnni anglashning tarkibiy qismi sifatida tashkil etish zarur. So‘nggi ilmiy-metodik ishlarda ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini rivojlantirishda matn ustida ishlash, ko‘rgazmali vositalar, o‘yin texnologiyalari, tabaqalashtirilgan topshiriqlar va nutqiy mashqlarning imkoniyatlari ko‘rsatib berilmoqda [2].

Mavzuning yana bir muhim jihati shundaki, o‘quvchining so‘z boyligini faqat miqdoriy jihatdan kengaytirish yetarli emas. O‘quvchi yangi so‘zning lug‘aviy ma’nosini bilishi bilan birga, uning matndagi ma’nosini tushunishi, sinonimik va antonimik munosabatlarini anglay olishi hamda mazkur so‘zni mustaqil nutqda qo‘llashi kerak.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilar lug‘atini boyitish masalasi pedagogika, lingvodidaktika, psixolingvistika va o‘qish metodikasi kesishmasida shakllangan ilmiy muammolardan biridir. Mavjud tadqiqotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, mazkur masalaga turli ilmiy yondashuvlar mavjud bo‘lib, ularni shartli ravishda leksik, psixolingvistik, kontekstual, kommunikativ va faoliyatga yo‘naltirilgan yo‘nalishlarga ajratish mumkin.

O‘zbek boshlang‘ich ta’lim metodikasida lug‘at ustida ishlash o‘quvchilarning nutqini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida qaraladi. K. Qosimova va hammualliflarning metodik qarashlarida lug‘at ustida ishlashning asosiy vazifalari yangi so‘zlarni o‘rgatish, o‘quvchilarga ma’nosi noaniq bo‘lgan so‘zlarni tushuntirish va o‘zlashtirilgan lug‘aviy birliklarni faol nutqqa kiritish bilan bog‘lanadi [3].

S. Matchonov va hammualliflarning boshlang‘ich sinflarda o‘qish metodikasiga oid qarashlarida matn ustida ishlash o‘quvchining mazmunni anglash, qayta hikoyalash, savollarga javob berish va mustaqil fikr bildirish ko‘nikmalari bilan bog‘liq holda qaraladi [4]. Mazkur yondashuv lug‘at ishini alohida mashq sifatida emas, balki o‘qilgan matnni anglash jarayonining tarkibiy qismi sifatida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda olib borilayotgan tadqiqotlarda ham o‘qish savodxonligi va lug‘at boyligi o‘rtasidagi munosabatga e’tibor kuchaymoqda. Xususan, lug‘at ustida ishlashning matnni mazmunan tushunish, ifodali o‘qish va mustaqil yozma-nutqiy faoliyat uchun ahamiyati qayd etilgan [5].

Yaqinda chop etilgan tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda lug‘at ustida ishlashning pedagogik imkoniyatlari interfaol metodlar, kommunikativ topshiriqlar va innovatsion texnologiyalar bilan bog‘langan [6].

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda lug‘at boyligi va matnni tushunish o‘rtasidagi bog‘liqlik keng tadqiq qilingan. L.S. Vygotsky til va tafakkur rivojlanishini ijtimoiy faoliyat hamda muloqot bilan uzviy bog‘liq holda tushuntiradi [7]. Ushbu nazariy qarashdan kelib chiqib, yangi so‘zlarni o‘quvchiga tayyor ta’rif shaklida berishdan ko‘ra, ularni muloqot, hamkorlik va faoliyat jarayonida o‘zlashtirish samaraliroq bo‘lishi mumkin.

W.E. Nagy va R.C. Anderson tadqiqotlarida o‘quvchilarning lug‘at boyligi rivojlanishida o‘qish faoliyatining ahamiyati ko‘rsatiladi [8]. Ushbu qarash o‘qish savodxonligi darslarida matnni lug‘at boyligini rivojlantirishning tabiiy manbai sifatida ko‘rish imkonini beradi.

J. Beck, M.G. McKeown va L. Kucan tomonidan ishlab chiqilgan so‘z boyligini rivojlantirishga oid yondashuvlarda so‘zlarni chuqur o‘zlashtirishga urg‘u beriladi [9]. Mazkur yondashuvda yangi so‘z bilan bir marta tanishishning o‘zi yetarli emasligi, so‘zning turli kontekstlarda qayta uchrashi va o‘quvchi tomonidan turli vaziyatlarda qo‘llanishi uning mazmuniy o‘zlashtirilishini kuchaytirishi ta’kidlanadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda boshlang‘ich ta’limda lug‘atni o‘rgatish uchun maxsus muloqot strategiyalaridan foydalanish ham taklif etilmoqda. B.E. Anderson lug‘atni rivojlantirishda o‘qituvchining nutqiy strategiyalari, savollar va dialogik muloqotning imkoniyatlarini ko‘rsatadi [10]. Tadqiqotda boshlang‘ich bosqichda lug‘at rivoji uchun ajratiladigan vaqt va o‘qituvchilarning lug‘atni o‘rgatish usullariga oid ehtiyojlari ham muhokama qilingan.

O‘qish savodxonligining zamonaviy talqinida esa o‘quvchi matnni o‘qish bilan cheklanmasdan, uning mazmunini tahlil qilishi, asosiy fikrni ajratishi, xulosa chiqarishi va o‘z fikrini asoslay olishi kerak. Shu sababli lug‘at boyligi o‘qish savodxonligining yordamchi emas, balki uni ta’minlovchi muhim komponentlardan biri sifatida qaralishi lozim [1; 11].

Adabiyotlar tahlili asosida mavjud yondashuvlarni quyidagi tarzda umumlashtirish mumkin:

1-jadval.

Yondashuv	Asosiy mazmuni	Metodik imkoniyati
Leksik	Yangi so‘zlarni o‘rgatish	Lug‘at zaxirasini kengaytirish
Kontekstual	So‘z ma’nosini matn asosida anglash	Mustaqil ma’no chiqarishni rivojlantirish
Kommunikativ	Yangi so‘zni nutqda qo‘llash	Faol lug‘atni shakllantirish
Kognitiv	So‘zlar o‘rtasidagi ma’no aloqalarini anglash	Tafakkur va semantik tahlilni rivojlantirish
Faoliyatga yo‘naltirilgan	So‘zni amaliy va ijodiy vaziyatlarda qo‘llash	Mustaqil nutqiy faoliyatni rivojlantirish

Shunday qilib, mavjud tadqiqotlar lug‘at boyligini rivojlantirishning alohida jihatlarini yetarli darajada yoritgan bo‘lsa-da, boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarida yangi so‘zning matn ichida uchrashidan boshlab uning mustaqil ijodiy nutqda qo‘llanishigacha bo‘lgan yagona metodik siklni tizimlashtirish masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqot aynan shu metodik bo‘shliqni to‘ldirishga yo‘naltirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi o‘quvchi lug‘atini boyitishni o‘qish savodxonligi bilan integratsiyalashgan pedagogik jarayon sifatida o‘rganishga asoslandi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;
- qiyosiy-tahliliy metod;
- pedagogik kuzatish;
- suhbat;
- diagnostik topshiriqlar;
- o‘quvchilarning yozma va og‘zaki ishlarini tahlil qilish;
- metodik modellashtirish;
- natijalarni sifat jihatidan umumlashtirish.

Tadqiqotning metodik modeli besh bosqichdan iborat:

1-bosqich anglash.

O‘quvchi yangi so‘z bilan matn tarkibida tanishtiriladi. So‘zning ma’nosini mustaqil taxmin qilishga imkon beruvchi savollar beriladi.

2-bosqich – aniqlashtirish.

So‘zning ma’nosi izohlanadi. Bunda rasm, predmet, sinonim, antonim, harakat, qisqa ta’rif va hayotiy vaziyatlardan foydalaniladi.

3-bosqich – qo‘llash.

O‘quvchi yangi so‘z ishtirokida gap tuzadi, savollarga javob beradi yoki matn mazmunini qayta hikoya qiladi.

4-bosqich – mustahkamlash.

Yangi so‘zlar “So‘zlar zanjiri”, “Sinonimini top”, “Antonimini top”, “Gapni davom ettir”, “Ortiqchasini top”, “So‘z xaritasi” kabi mashqlar orqali qayta qo‘llanadi.

5-bosqich – ijodiy foydalanish.

O‘quvchi yangi o‘rgangan so‘zlardan foydalanib mustaqil gap, kichik hikoya, dialog yoki tasviriy matn yaratadi.

Mazkur modelning prinsipial xususiyati shundaki, yangi so‘zning o‘zlashtirilishi uning lug‘aviy ma’nosini bilish bilan tugamaydi. O‘quvchi so‘zdan yangi kommunikativ vaziyatda foydalana olganida uni faol lug‘at tarkibiga kiritgan hisoblanadi.

O‘quvchi lug‘atini baholash uchun to‘rtta mezon belgilandi:

Semantik mezon – so‘z ma’nosini tushunish;

kontekstual mezon – so‘zning matndagi ma’nosini aniqlash;

kommunikativ mezon – so‘zni mustaqil nutqda to‘g‘ri qo‘llash;

ijodiy mezon – yangi so‘zdan foydalanib mustaqil matn yaratish.

Baholashning bunday ko‘p komponentli modeli faqat yodlash natijasini emas, balki o‘quvchining real leksik kompetensiyasini aniqlashga imkon beradi.

Natijalar. Nazariy va metodik tahlil natijasida o‘qish savodxonligi darslarida lug‘at boyligini rivojlantirishni uchta asosiy dars bosqichiga integratsiya qilish mumkinligi aniqlandi.

1. Matngacha bo‘lgan bosqich

Ushbu bosqichning maqsadi o‘quvchining mavjud lug‘at tajribasini faollashtirish va yangi so‘zlarni o‘zlashtirishga tayyorlashdan iborat.

Masalan, “Tabiatni asraylik” mavzusidagi matn o‘qilishidan oldin “tabiat”, “asramoq”, “ifloslanish”, “tejamkorlik”, “atrof-muhit” kabi birliklar ustida qisqa suhbat tashkil etilishi mumkin.

O‘quvchiga:

- “Bu so‘zni qayerda eshitgansan?”
- “So‘z nimani anglatishi mumkin?”
- “Ushbu so‘zga mos rasmni toping.”
- “Bu so‘z qaysi so‘z bilan bog‘liq?”

kabi savollar beriladi.

2. Matn jarayonidagi bosqich

Bu bosqichda o‘quvchi yangi so‘zning ma’nosini bevosita matn kontekstidan chiqarishga harakat qiladi.

Masalan:

“Bahorda bog‘dagi daraxtlar kurtak yozdi.”

“Kurtak” so‘zining ma’nosini o‘quvchi gapning umumiy mazmuni, daraxt va bahor haqidagi avvalgi bilimlari asosida taxmin qiladi. Shundan keyin o‘qituvchi so‘z ma’nosini aniqlashtiradi.

Bunday usul o‘quvchini tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki ma’no hosil qiluvchi faol subyektga aylantiradi.

3. Matndan keyingi bosqich

Ushbu bosqichda yangi so‘zlarni faol nutqqa kiritish asosiy vazifa hisoblanadi.

Masalan, o‘quvchiga “kurtak”, “bahor”, “yashillik”, “bog‘” so‘zlaridan foydalanib 3–4 gapli kichik matn tuzish topshirig‘i beriladi.

Shunday qilib, so‘z:

matnda uchraydi → anglanadi → izohlanadi → gapda qo‘llanadi → qayta ishlanadi → mustaqil nutqda foydalaniladi.

Bu jarayon lug‘at boyligini rivojlantirishning metodik sikli sifatida tavsiya etiladi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan modelning yana bir muhim jihati – lug‘at ishini interfaol faoliyat bilan uyg‘unlashtirishdir. Zamonaviy tadqiqotlarda ham “Aqliy hujum”, “Klaster”, “INSERT”, rolli o‘yin, savol-javob va guruhli ishlash kabi metodlarning o‘quvchilarning nutqiy faolligi va matnni anglashiga ijobiy pedagogik imkoniyatlari ko‘rsatilgan [12].

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar lug‘atini boyitish samaradorligi faqat yangi so‘zlar sonining ortishi bilan o‘lchanmasligi kerak. Muhim ko‘rsatkichlardan biri o‘quvchining yangi so‘zdan mustaqil foydalanish qobiliyatidir.

Mazkur masalada “passiv lug‘at” va “faol lug‘at” tushunchalarini farqlash muhim. O‘quvchi ma’lum so‘zni eshitganda yoki o‘qiganda uning ma’nosini tushunishi mumkin, ammo o‘z nutqida undan foydalanmasligi ehtimol. Bunday so‘z o‘quvchining passiv lug‘atiga tegishli bo‘ladi. So‘z o‘quvchining mustaqil og‘zaki yoki yozma nutqida muntazam qo‘llanila boshlaganida esa faol lug‘at tarkibiga o‘tadi.

Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarida o‘qituvchining asosiy vazifalaridan biri yangi so‘zlarni passiv lug‘atdan faol lug‘atga o‘tkazish mexanizmini yaratishdir.

Buning uchun quyidagi metodik ketma-ketlikni tavsiya etish mumkin:

1. So‘zni uchratish.

O‘quvchi yangi so‘zni tabiiy matn tarkibida ko‘radi.

2. Ma’noni taxmin qilish.

O‘quvchi kontekstga asoslanib ma’noni mustaqil izlaydi.

3. Ma’noni aniqlashtirish.

O‘qituvchi noto‘g‘ri yoki to‘liq bo‘lmagan taxminlarni to‘g‘rilaydi.

4. Semantik bog‘lanish.

Sinonim, antonim, uyadosh so‘zlar va tasviriy vositalar orqali so‘zning ma’no doirasi kengaytiriladi.

5. Kommunikativ qo‘llash.

O‘quvchi yangi so‘zni gap yoki dialogda ishlatadi.

6. Ijodiy qo‘llash.

O‘quvchi yangi so‘z ishtirokida mustaqil matn yaratadi.

Mazkur yondashuv o‘quvchining lug‘at boyligini faqat mexanik yodlash asosida emas, balki mazmuniy va kommunikativ faoliyat orqali rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, lug‘at ustida ishlashda o‘quvchilarning individual farqlarini hisobga olish muhim. Bir o‘quvchi yangi so‘z ma’nosini rasm orqali tez anglaydi, boshqasi esa kontekst yoki hayotiy misol orqali yaxshiroq o‘zlashtirishi mumkin. Shu sababli tabaqalashtirilgan topshiriqlarni qo‘llash metodik jihatdan maqsadga muvofiq.

Masalan:

1-daraja: yangi so‘zning ma’nosini rasm orqali topish.

2-daraja: yangi so‘zga sinonim yoki antonim topish.

3-daraja: yangi so‘z ishtirokida gap tuzish.

4-daraja: bir nechta yangi so‘z yordamida kichik matn yaratish.

Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos ravishda tashkil etilganda, lug‘at ishining individuallashtirilishiga erishish mumkin.

Bugungi o‘qish savodxonligi konsepsiyasida ham o‘quvchining matn bilan faol ishlashi, asosiy fikrni aniqlashi va o‘z fikrini asoslay olishi muhim natija sifatida qaralmoqda [1; 11]. Shu jihatdan lug‘at boyligi matnni anglash jarayonining asosiy tayanchlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilar lug‘atini boyitish o‘quvchining nafaqat leksik zaxirasini kengaytirish, balki uning matnni anglash, mustaqil fikrlash, og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishga xizmat qiluvchi kompleks pedagogik jarayondir.

Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy-metodik xulosalarga kelindi:

1. O‘qish savodxonligi va lug‘at boyligi o‘zaro uzviy bog‘liq. O‘quvchining matnni chuqur anglash darajasi uning matnda qo‘llangan leksik birliklarni tushunishi va ular o‘rtasidagi mazmuniy munosabatlarni anglay olishiga bog‘liq.

2. Lug‘at ustida ishlash o‘qish darsidan ajratilmasligi kerak. Yangi so‘zlarni matn bilan ishlash jarayoniga integratsiyalash ularning tabiiy kontekstda o‘zlashtirilishini ta’minlaydi.

3. So‘zning ma’nosini tayyor holda berishdan ko‘ra, uni kontekst orqali anglashga yo‘naltirish samarali metodik imkoniyatga ega. Bu o‘quvchining mustaqil fikrlash va semantik tahlil qilish faoliyatini kuchaytiradi.

4. Yangi so‘z faol lug‘atga kommunikativ qo‘llash orqali o‘tadi. Shu sababli gap tuzish, dialog yaratish, qayta hikoyalash va ijodiy matn tuzish topshiriqlaridan tizimli foydalanish zarur.

5. Lug‘at boyligini baholash kompleks bo‘lishi kerak. Bunda so‘z ma’nosini bilish bilan bir qatorda uning kontekstual, kommunikativ va ijodiy qo‘llanishi ham baholanishi lozim.

6. Tadqiqot asosida taklif etilgan “anglash – aniqlashtirish – qo‘llash – mustahkamlash – ijodiy foydalanish” modeli boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarida lug‘at ishini tizimli tashkil etish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Amaliy jihatdan o‘qituvchilarga har bir o‘qish darsida matndan o‘quvchilarning yoshiga mos yangi leksik birliklarni aniqlash, ularning ma’nosini kontekst asosida ochish, sinonim va antonimlar bilan ishlash, yangi so‘zlarni og‘zaki hamda yozma nutqda qo‘llatish va keyingi darslarda ularni takroriy ravishda faollashtirish tavsiya etiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda mazkur metodik modelning turli boshlang‘ich sinf bosqichlarida tajriba-sinov asosida samaradorligini aniqlash, o‘quvchilarning lug‘at boyligi o‘sishini diagnostik mezonlar orqali miqdoriy va sifat jihatdan baholash maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. G‘anijonova S.B. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonligini oshirish nazariy asoslari // Akademik tadqiqotlar. – 2025. – B. 57–62.
2. Isaqov Z., Komilova M. Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida o‘quvchilarning lug‘atini boyitishning nazariy-amaliy asoslari // Educational Yield Insights & Breakthroughs. – 2025.
3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X. va boshq. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent.
4. Matchonov S., Shojalilov A., G‘ulomova X. va boshq. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish metodikasi. – Toshkent.
5. Xolmuratova M.N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirishda matn ustida ishlashning o‘rni // Tadqiqotlar jahon ilmiy-metodik jurnali. – 2024.
6. Xabibullayev U. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda lug‘at ustida ishlashning pedagogik ahamiyati. – 2026.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
8. Nagy W.E., Anderson R.C. How Many Words Are There in Printed School English? // Reading Research Quarterly.
9. Beck I.L., McKeown M.G., Kucan L. Bringing Words to Life: Robust Vocabulary Instruction. – New York: Guilford Press.
10. Anderson B.E. Vocabulary Talk Moves: Using Language to Promote Word Learning // The Reading Teacher. – 2024. – Vol. 77, Issue 4. – P. 439–452.
11. Berdiqulova L. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish faoliyatini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. – 2026.
12. Jadigerova G.N. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati // Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya. – 2026.
13. Otaxonova Z. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish nazariy asoslari // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. – 2026.
14. Ahmadjonova M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini CALP yondoshuvi asosida o‘qish savodxonligini rivojlantirish // Universal xalqaro ilmiy jurnal.
15. O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi. Ilmiy jurnallarga qo‘yiladigan talablar. – OAK rasmiy ma’lumotlari.